

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՄՈՓԵՐ

Յիսուսի ծննդեան նախօրեակին, արեւելքի կարգ մը երկիրներէն երեք մոգեր կու գան Երուսաղէմ, ստուգելու համար այն արտասովոր ծնունդը որուն աստղը տեսած էին իրենք: Այս պարագան տիեզերական հանգամանք մը կ'ընծայէ Յիսուսի ծննդեան, զայն տարածելով բովանդակ մարդկութեան հասկացողութեան:

Այդ որոնումը նոր չէր, դարեր լեցուած էին այդ տագնապով: Լոյս որոնելու այդ ըղձանքը յաւիտենական է, այսօր եւս այդ տագնապը աւելի քան երբեք սուր է, հակառակ երկինքը նուաճելու մեր բոլոր յաւակնութիւններուն, հակառակ երկիրը մեզ գերի ըրած ըլլալու մեր ստոյգ մեծամտութեան: Խորքը չէ փոխուած այլ ձեւը միայն: Աստղը լոյսի պաշտամունքին խորհուրդն է, վասնզի մոգերը տիեզերքի տաճարին քուրմերն էին, արգոնաւորդները լոյսին, երջանկութեան, մեծ գաղափարական դրութեանց խուզարկուներ: Այս որոնումը, արդիւնք հոգեկան պէտքերու, կը նախադրէ ընկերային կեանքի վատասերում եւ անկանոնութիւն, եւ այդ ձգտումին նպատակը եղած է միշտ նուաճելու նիւթին տիրապետութիւնը, եւ մեղմելու մարդկային տառապանքը: Բոլոր կրօնները, եւ մարդկային բոլոր սխրագործութիւնները իրենց զսպանակ ունեցած են յաւիտենական այդ իրողութիւնը, Ծնունդէն առաջ եւ Ծնունդէն վերջ:

Մարդկային հոգին միշտ որոնեց լոյսը, եւ անոր մէջ խորհրդանշեց այն ինչ որ քիչ անգամ կը բացատրուի, որ էոյթն է կրօններու եւ իմաստասիրութեան, անորակելի զըսպանակը գիտութեան: Լոյսը առաջին շնորհն է ստեղծագործութեան:

Մեծ բարեկարգիչ Զրադաշտ յաւիտենական կոչած էր լոյսը: Տիեզերքի Տէրը լոյս էր, եւ մարդկային հոգին յաւիտենական արգոնաւորդն այդ լոյսին:

Բոլոր ժամանակներու աստղագէտներն ու մոգերը քուրմերը եղած են լոյսի այդ սպասին: Այս ըմբռնումով մոգերը կը դառնան աւելի քան սիրելի ու խորհրդաւոր, ինչպէս նաեւ այժմէական, վասնզի լոյսին տենչը կիրքն է միայն ազնուական հոգիներուն, եւ երջանկութիւնը՝ լոյսի զգեստ մը մեր դժբախտ մարմիններուն վրայ:

Պիտի ուզէի փորձ մը ընել, ցոյց տալու թէ ինչպէս այդ ձգտումը կ'իրանայ աստուածայայտնութեան նախօրին, արեւելքի կարգ մը երկիրներու մէջ:

Ըսի թէ այդ որոնումը, այդ տագնապը, արդիւնք էին մարդկային ապերջանկութեան, ընկերային վատասերման, եւ որ իրողութիւն մը ըլլալէ աւելի բան մըն էր Արեւելքի մէջ, որուն դարաւոր պատմութիւնը մեզի ծանօթ է իր քմայքոտ, հեւքոտ ու արիւնոտ պատկերախաղերով: Ուր կեանքը մահուան կշռոյթով քալած է, ուր կիրքն ու գազանութիւնը միշտ վարձատրուած են, եւ անարդարութիւնները անպատիժ մնացած, մարդը մղելով այս բոլորը ըմբռնելու անխորտակելի ձգտումին, որուն արտայայտիչներն են քիչ մը բոլոր կրօնները: Մահէն անդին տեսնելը մարդ սորված է մահուան ճիրաններուն ներքեւ:

Այն օրերուն մարդը աւելի դժբախտ էր. մարդկային ընկերութիւնը բաղկացած էր երկու իրարամերժ եզրերէ, իշխողներէ եւ գերիներէ, հարուստներէ եւ աղքատներէ, գիտուններէ եւ տգէտներէ:

Ճիշդ է թէ նախապատմական աղջամուղջին, Արեւելքի մէջ առաջին անգամ վառւեցան մարդկային քաղաքակրթութեան ճրագները. այդ լոյսերու հայրենիք հանդիսա-

ցան հեռաւոր Հնդկաստան, Եգիպտոս, եւ հարաւային քանի մը գետահովիտներ, ուր նախնական մարդը աւելի մեծ յարմարութիւններ գտաւ բնութեան դէմ կռուելու, իր կացութիւնը բարւոքելու, եւ ստեղծելու քաղաքակրթութիւններ, որոնց փառաւոր մնացորդներու վրայ աշխարհ ցարդ հիացումով չէ դադրած նայելէ:

Բայց ի՞նչ էր այդ քաղաքակրթութեան ոգին, ի՞նչ կու տար ան տառապակոծ բազմութեան որ իբրեւ ստրուկը կը ջանար եւ կը նիւթէր միայն պետութեան փառքին համար: Մարդերու այդ մեծ զանգուածը մէկ պարտականութիւն ունէր միայն՝ աշխատիլ, եւ մէկ պարտաւորութիւն՝ հնազանդիլ: Արեւելքի այդ հարուստ եւ արգասաբեր երկիրներում յաճախ յեղաշրջումներ եղան, բայց բոլորն ալ վերէն կը սկսէին, եւ չէին հասներ զանգուածին: Նիւթական քաղաքակրթութեան մը արդիւնք եղող հսկայ քաղաքներ, բուրգեր, եւ յիշատակարաններ, ամուր մինչեւ այսօր, պերճախօս վկաններն են անորակելի դժբախտութեան մը:

Չկար հասարակական եւ անհատական զարգացման գաղափար, եւ ոեւէ ընդնշմարում ազատութեան մասին. ամէն տեղ բռնութեան լուծն էր ծանրացած, զանգուածները հազիւ կը տարբերէին անասուններէն:

Աւանդութիւնը թէեւ անյարիր, բայց չծերացող պատմութիւնն է ժողովուրդներու, երբեմն աւելի լայն չափով խտացուցած իր մէջ դարերու ոգին: Եւ աւանդութիւնը այդ մոգերը կը բերէ մարդկային փարթամ կեդրոններէն, հինցած քաղաքակրթութիւններու ոստաններէն, խորհրդաւոր ու հեռու Հնդկաստանէն, Միջագետքէն, եւ ոսկի գետերու, ու արի-արիներու երկիր Պարսկաստանէն: Համատարած այդ խաւարին մէջ իբրեւ սպասման խորհրդանիշ կը կենան անոնք, աւանդապահները ոչ միայն հին կրօնին, իմաստութեան եւ գիտութեան, այլեւ միտքն ու խղճմտանքը մարդկութեան, տառապագին թրթռացումը իր կարիքներուն, արգոնաւորդներ երջանկութեան, փնտելով երկնքին վրայ մարդկային ճակատագիրը լուսաւորող աստղեր, ա՛յն ինչ որ երկիրը չի տար:

Ու մութ բայց խորհրդաւոր գիշերուան մը միջոցին, ինչպէս կը պատմեն գիրքեր, անոնք երկնակամարին վրայ կը նշմարեն անսովոր լոյս մը: Խաղաղ ու գեղեցիկ են արեւելքի գիշերները, իրենց մոյգ կապոյտով եւ աստղերով, եւ խորհուրդին ու վսեմին սիրահար հոգիները հոն գտած են միշտ դոյզն կազդոյրն ու սփոփանքը իրենց տենչերուն: Արեւելքի երկինքները միշտ հայելիացուցած են իրենց խաղաղ խորութիւններուն մէջ այն ինչ որ անպարագելի է տարածութեամբ եւ անչափելի ժամանակով, խորունկ լռութեամբ, զերթ մահ, բայց կենդանի յաւիտենականութեամբ, նման լոյսի: Մի՛ զարմանաք որ կատարելութիւնն ու յաւիտենականութիւնը խորհրդանշուին երկինքով ու լոյսով, մի՛ զարմանաք երբ երկինքը ցուցուի իբրեւ աթոռ կեանքի յաղթանակին, մի՛ զարմանաք որ երկնակամարը պճնող աստղերը իրենց խորհրդաւոր շարժումներով կարենան հեզել մարդկային ապագան, իր խորհրդաւոր ճակատագիրը: Մոգերը այդ երկնագրութիւնները կարգացող դպրապետներ են հին աշխարհի: Նոր աստղը գտնուած բանալին է երկինքներու դարպասին, մարդկային ապագայ երջանկութեան:

Զգած Արեւելքի խաղաղ գիշերները, ձգած իրենց աստղադիտարաններն ու աստղերը հէքեաթ գեղեցկութեամբ մոգեր կը հետապնդեն Աստղը օրերով ու գիշերներով: Ամէն տեղ ուր լոյսը կ'առաջնորդէ զիրենք, կը տեսնուի ու կը զգացուի մարդկային խորունկ թշուառութիւն: Աւագով ծածկուած խրճիթներէն մինչեւ բերդերն ու ապաստանարաններն իշխաններու, պալատներու շքեղութենէն մինչեւ բարձունքները բուրգերուն, նոյն լացն է որ կը լսուի: Եւ Աստղի պայծառ բայց տխուր լոյսին մէջ երկնքէն հեռացող երկիրը կը նմանի մխիթարութեան կարօտ ցաւի տան մը:

Երուսաղէմ ուր կ'առաջնորդուին իրենք երկար ու տաժանագին ճամբորդութենէ մը յետոյ, տարբեր չէր այն երկիրներէն, ուրկէ անցած էին, իր վիճակով ու ճակատագրով: Արեւմտեան կեսարներու արիւնոտ ծիրանին շուքը կը տիրէր հոն չարագուշակ մարդու մը իշխանութեամբ: Ոճիրներով լեցուն, վաւաշոտ ու կասկածամիտ Հերովդէսը, ծարաւ ոսկիի եւ փառքի, մին էր այն հրէշներէն որոնք իրենց ծնունդով կ'եղբայրանան անապատի իժերուն եւ աղուէսներուն: Մոգեր շուտով կրցին ճանշնալ զինք, ընտանի ըլլալով անոր տիպարին արգէն այլուր:

Աւետարանը կը պատմէ թէ պահ մը Աստղը կորսուեցաւ անոնց տեսողութենէն. կը խորհիմ թէ մարգարէները սպանող քաղաքին մեղքն էր որ այդպէս կ'ամպանար ընդմէջ երկնի եւ երկրի:

Անտարբեր է Երուսաղէմը սակայն ու կղզիացած, անմասն այս որոնումէն, եւ անհաղորդ օտար ազգերու: Ան որ դարերով իրեն դեր էր տուած Աստուծոյ խօսքին ընդունարանը ըլլալու, ուրիշ խօսքով երկնքի լոյսին պահպանիչը մեր այս աշխարհի մռայլ դժբախտութեանց վերեւ: Իսրայէլը կը սպասէր, մինչ ուրիշ ժողովուրդներ կը տարածուէին, կը տիրապետէին, կը միաձուլուէին ու կ'որոնէին: Ինչ փոյթ թէ օտարները կ'իշխէին Ս. Երկրի մէջ, եւ թէ կ'ուշանար Իսրայէլի փրկութիւնը. անստոյգ այս ներկայի դէմ Իսրայէլը կը սպասէր: Սակայն իր սպասումը փոխանակ ըլլալու գիտակից ու արգաւանդ ըմբռնումը ապագային, կը դառնար տակաւ եսապաշտ ու կըղզիացնող: Իսրայէլը մոռցած էր իր փրկութեան օրը, որու մասին խօսեցան իրեն այնքան մարգարէներ, անիկա սպասեց, եւ տակաւին կը սպասէ Իսրայէլի փրկութեան ու խաղաղութեան իշխանին:

Բայց աշխարհ չի կրնար սպասել, եւ յանձին մոգերու կը փնտռէ: Ու մոգերը չեն կրնար սպասել աշխարհին դէմ իր պարիսպներուն եւ սրտին դուռները գոցող Երուսաղէմի մէջ: Հին մատեանները Բեթղեհէմը կը մատնանշէին իբր վայր ծնող Արքային, ու մոգերը թօթափելով իրենց ոտքերու փոշին սրբազան քաղաքի դուռներուն՝ կը մեկնին դէպի Բեթղեհէմ:

Աստղը դարձեալ կ'առաջնորդէ զիրենք. խաղաղ են դաշտերը մթակապոյտ երկնակամարին ներքեւ: Հովիւներ, բնութեան այդ աննենգ զաւակները իրենց հօտերուն քովին ընկողմանած, կը շեշտէին անդորրութիւնը այդ խորհրդաւոր գիշերուան: Եւ Աստղը կը շողար բաբախուն սրտի մը պէս ու կ'առաջնորդէր զիրենք: Հովիւներու եւ ոչխարներու աչքերուն խորը երկնքի պատառիկներ կը ցոլցլան. բոլորը Աստղին կը նային զարմացած, եւ մոգերուն՝ որ անոր կը հետեւին երկիւղածօրէն: Երկինքը երբեք չէր եղած այնքան լուռ ու խօսուն, եւ այնքան մօտ մարդերու:

Աստղը կ'առաջնորդէ զիրենք այրի մը մուտքին, որուն խորը յարդի մը դէզին վրայ, կը ննջէ խանձարուրուած նորածին մը: Կին մը, երկինքէն վար ինկած հրեշտակի մը նման կը հսկէ, եւ ծերունի մը որ կ'երազէ, հակառակ իր յառաջացած տարիներուն, եւ ճերմակ մազերուն, որոնք կը թուէին ըսել թէ երազելու ժամանակը վաղուց անցած է արդէն:

Մոգերը կը հասկնան այրին վրայ փալիւղ Աստղին եւ բացուող երկնքին խորհուրդը: Կը զգան թէ երկնքին մէջ հորիզոն մը բացող Աստղին ներքեւ ծնող Մանուկը, պիտի բանար նոր երկինք մը հողիներու մէջ: Թէ աշխարհի մէջ բան մը պիտի փոխուէր, թէ այս տկար մանուկին ետեւ երկինքը կար աւելի խոր ու խօսուն, քան Միջագետքի գիշերներուն, եւ առջեւը ապագան. զի Մանուկը մօտ է աւելի երկնքին, ինչպէս երիտասարդը աշխարհին: Կը զգան թէ այս տկար ու դողդղացող Մանուկը իր անորոշ ապագայով, պիտի ըլլար լոյսը աշխարհին, սիրոյ ոսկի օղակը երկնքի եւ երկրի, մարդուն

Եւ Աստուծոյ միջեւ խզուած շղթային: Թէ անօրօրան այս Մանուկը իրեն իբրեւ օրօրոց ընտրած էր բովանդակ աշխարհը: Թէ ան մարմնացած սէրն էր, աշխարհը տաքցնող ոգին, որ այս խաղաղ գիշերով կը բանար երկնքին սիրտն ու մարդուն արգանդը:

Կը խոնարհին նորածինին առջեւ՝ անոր ընծայելով խորհրդաւոր նուէրներ, պատրաստուած ո՛վ գիտէ որ ծիրանածինին համար: Եւ անոնց հետ միասին կը խոնարհին կրօնն ու իմաստութիւնը հին աշխարհին:

Այս տարօրէն գեղեցիկ եւ սրտառու տեսարանին մէջ կու գան հովիւները, մինչ վերը երկնքին մէջ կ'երգեն հրեշտակներ: Ո՛րքան պիտի ուզէի որ երկնքի ու երկրի այս հաշտութեան վրայ Աստղը փշուր-փշուր տարտղնուէր լուսակապոյտ երկնքին մէջ, գրելու համար դարերով սպասուած կախարդական պատգամը, «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութիւն»:

ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ (ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ)

ԽՕՍՔ ԵՒ ԽՈՇՔ

Թէեւ չիցնալը լաւ է, սակայն աւելի լաւ է գիտնալ՝ իցնալէ ետք ոտքի կանգնել, որովհետեւ Առակաց Գիրքը կ'ըսէ «Արդարը եթէ նոյնիսկ եօթը անգամ իցնայ, պիտի դարձեալ կանգնի» (ԻԴ:16):

Մէծ է այն մարդը, որ գիտէ իր գործած սխալները պարագաներու չվերագրել, եւ կամ ինքնարդարացման համար իր գործած սխալները ուրիշի ուսերուն չբեռցնէ:

Յանցանք մը ծածկել փորձելը մեծութիւն չէ, այլ փոքրութիւն:

Յանցաւորը իր գործած սխալը խոստովանելով չփոքրանար, այլ Ս. Գրքի հերոսներէն, Յեսէի որդի՝ Դաւիթ թագաւորի նման կ'արժանանայ Աստուծոյ շնորհներուն:

Մեծութիւնը բացարձակ ըլլալէ աւելի յարաբերական բան մըն է:

Հայր Աստուած իր արարածներէն բացարձակ մեծութիւն պահանջելէ առաջ, կը պահանջէ որ անոնք ունենան իրենց միջաւայրին եւ կարելիութեանց սահմաններուն մէջ ապրուած մաքուր ու լաւ կեանք մը:

«Դրախտ կորուսեալի» հեղինակ՝ Ճոն Միլթըն կ'ըսէ. «Թագաւորէ մը աւելի մեծ է ան՝ որ գիտէ զսպել իր ախորժակները, կ'իշխէ իր անձին, զգացումներուն եւ վախերուն վրայ»:

Առակաց Գրքի հեղինակը կ'ըսէ. «Իր կիրքերը զսպել գիտցողը աւելի մեծ է քան քաղաք մը գրաւողը»: